

СИСТЕМА ПРИЙМЕННИКОВО-ВІДМІНКОВИХ ФОРМ ВИРАЖЕННЯ ОБСТАВИН ЯК ЗНАЧЕННЄВИХ ВАРІАНТІВ КАТЕГОРІЇ «ЧЛЕН РЕЧЕННЯ» В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті здійснено аналітичний огляд лінгвістичних праць у розрізі традиційних і оновлених підходів до категорійної граматики сучасної української мови. Встановлено корелятивність між прийменниками та відмінками, які утворюють прийменниково-відмінкові форми вираження обставин як значеннєвого варіанта категорії «член речення».

Ключові слова: категорійна граMATика, член речення, обставина, прийменниково-відмінкова форма.

Annotation. The article provides an analytical review of linguistic research works in terms of traditional and updated approaches to the categorical grammar of the modern Ukrainian language. The paper also focuses on the correlation between prepositions and cases, which form prepositionally complicated case forms of expressing adverbial modifier as a semantic variant of the grammatical category “part of the sentence”.

Key words: categorical grammar, part of the sentence, adverbial modifier, prepositionally complicated case form.

Вивчення українського слова в аспекті сучасних наукових та навчальних парадигм є метою нашого дослідження, зорієнтованого на категорійність основних граматичних одиниць та їхнє металінгвістичне відтворення в сучасній науці.

Мета дослідження полягає в простеженні корелятивності між прийменниками та відмінками в сфері прийменниково-відмінкових форм вираження обставин як значеннєвого варіанта категорії «член речення».

Вирішення поставленої мети зумовило бодай часткове розв’язання таких завдань:

- зробити загальний огляд наукових праць, пов’язаних із метою дослідження;
- звернути особливу вагу на співвідношення семантичних і формальних чинників у виокремленні мікроваріантів обставин;

- на зібраному й проаналізованому матеріалі підрядних словосполучень та речень показати «дієвість» різнорівневої категорії «автосемантизм / синсемантизм» у наявності й корельованості складових тріади «прийменник – відмінок – обставина»;
- не уникаючи явищ синкретизму у вираженні обставин, включати приклади з доданими практичними прийомами розмежування обставинних значень;
- зробити висновки стосовно вирішення заявлених завдань та подальшого аналізу обставини як значеннєвого варіанта синтаксичної категорії «член речення».

Перегляд тлумачних, у тому числі й лінгвістичних термінологічних словників, як і наукових та посібних матеріалів, показав, що в дефініціях «член речення», «обставина», «відмінок», «прийменник» та ін. бракує одностайності в термінологічному номінуванні відповідних понять.

Подаємо лише деякі зауваги стосовно стану наукового вивчення проблеми.

Найважливішими науковими працями, що слугували для оновлення й осучаснення знань про систему прийменників та про узагальнювальні постулати стосовно відмінків, пов'язані з обставиною, а також стилістичні й авторські параметри аналізованих елементів, стали роботи Г. Балабан [Балабан 2016], М. Плющ [Плющ 2022] та І. Завальнюк [Завальнюк 2009; Завальнюк 2021].

Зважаючи на доволі активну увагу науковців до прийменника як неповнозначної частини мови, а також враховуючи дискусійність у трактуванні багатьох питань, пов'язаних із прийменником, ми виділяємо монографію Г. Балабан «Динамічні процеси в прийменниковій системі української літературної мови кінця ХХ – початку ХХІ сторіч» [Балабан 2016], в якій цілісно досліджено препозиціоналізацію нових форм, визначено тенденції в розвитку прийменникової системи. Значення монографії Балабан Г. посилюють запропоновані критерії розмежування двох типів прийменникових новотворів – власне прийменників і їхніх функціональних еквівалентів та кількісне поповнення семантичних груп, підгруп, мікрогруп прийменників. Зазначена монографія, крім наукової спрямованості, включає також словник нових прийменників та функціональних еквівалентів (близько 300 новотворів), що також посилює практичне значення монографії.

Спеціально не зупиняючись на проблематиці, пов'язаній із специфікою прийменника в сфері володіння здатністю вираження значення, приєднуємося до думки про наявність / відсутність лексичного значення цієї групи слів, розмежування власне прийменників і функціональних еквівалентів прийменникових назв, появу нових прийменників, а отже, про визначення прийменника як своєрідного класу традиційно трактованих неповнозначних слів.

У проведенні аналізу обставин, зокрема в неоднослівних формах, до складу яких входять іменники, приділяємо значну увагу їхньому семантичному обсягу як динамічному явищі, з видозмінами й конкретизацією в певних функціонально визначених умовах, важливу роль у яких відіграють прикметники.

Увагу науковців до відмінка, поглиблене й результативне вивчення цієї морфологічної трансформованої в синтаксичну, категорії демонструє праця М.Я. Плющ, присвячена аналізу первинних і вторинних функцій орудного відмінка в сучасній українській літературній мові. Орудний місця, орудний часу, орудний способу дії, орудний порівняння – цю відмінкову словоформу розглянемо як поширювача структурної основи речення. Орудний об'єкта, орудний предикативний, орудний в односкладному реченні – представлено орудний відмінок як словоформу у вторинних функціях [Плющ 2022].

Найголовнішим широкомасштабним позитивом цієї праці, як і великої кількості проаналізованих чи згаданих у ній робіт українських учених, попри розбіжності в поглядах чи підходах, є дотримання критерію визначеності сутності понять у їхній здатності бути мовними номінантами, які постійно зазнають структурних і семантичних видозмін.

Включаючи в список літератури лише кілька праць відомого українського вченого І.Я. Завальнюк, ми, звісно, не обмежуємо цим надзвичайно широкого діапазону її нових, оригінальних і суттєвих настанов у сфері граматики сучасної української літературної мови. Учений наголошує на тому, що «основний обсяг використання мови припадає сьогодні на сферу масової комунікації» і «нових інформаційних технологій» [Завальнюк 2021: 7], чому посприяла динаміка традиційних засобів масової інформації – друкованих видань, радіо, телебачення, Всесвітньої павутини – Інтернету [Завальнюк 2021: 7]. І.Я. Завальнюк неодноразово наголошує на тому, що сучасні газетні контексти як віддзеркалення суспільно-

економічних, суспільно-політичних та культурних змін вирізняє особлива комунікативно-прагматична спрямованість у поданні змістово-фактологічної інформації з метою реалізації соціально-психологічного впливу на читацьку аудиторію.

До прерогативи інформаційних жанрів учений відносить обставинні компоненти із значенням місця, часу, способу дії, їхнє вираження переважно прислівниками, прислівниковими сполученнями чи словосполученнями з тим же синтаксичним значенням, що й прислівник як морфологізована форма. Наведені приклади активізації однослівних морфологізованих обставин загалом засвідчують оновлення й збагачення лексичного складу української мови (*насамкінець – пор.: наприкінці, під кінець; понині – пор.: досі, до цього часу; днями, вочевидь, радше, занадто, у форматі..., крізь призму* та ін. [Завальнюк 2021: 101-103].

На праці цих учених ми орієнтувалися також у комплектування матеріалів авторської картотеки нашого дослідження.

У виклад змісту статті ми включаємо лише невелику частину структур, зафіксованих у матеріалі й увиразнених їхніми кількісними показниками. Такими є структури, що функціонують у підрядних словосполученнях та в текстах як окремі речення з обставинами або як частини складних речень різної будови: ... *в приміщення (1) (забігти в приміщення); Остап тез вилазив із хати подивитись на танці* (М. Коцюбинський, с.77); *А потім не встигаєш примічати, де й котра зірка зірвалася, полетіла донизу* (Є. Гуцало, с. 167).

Оскільки в центрі уваги дослідження перебуває обставина як значеннєвий варіант синтаксичної категорії «член речення», а також орієнтуючись на необхідність втілення результатів аналізу в лінгводидактичну, ми використовували велику кількість праць Н.Л. Іваницької [Іваницька 1986; Іваницька 2020; Іваницька 2006; Іваницька 2009; Іваницька 1971; Іваницька 1978; Іваницька 1974].

Водночас вартують уваги праці українських учених, більшою чи меншою мірою пов'язані з питаннями, викладеними у змісті статті. Називаємо лише кілька авторів: М. Баган, Ф. Бацевич, О. Бондар, І. Вихованець, К. Городенська, Н. Гуйванюк, І. Данилюк, Н. Дзюбишина, П. Дудик, М. Жовтобрюх, А. Загнітко, Н.Б. Іваницька, Л. Кадомцева, І. Ковалик, В. Кононенко, Н. Костусяк, Н. Кухар, І. Кучеренко, Т. Масицька, О. Межов, А. Мельничук, М. Мірченко, З. Попова, І. Слинько, М. Степаненко, В. Русанівський.

Вагомий внесок у дослідження прийменників української мови зробила З.І. Іваненко. Лінгвістка займалася вивченням семантичної структури прийменникових конструкцій, процесів нейтралізації основних значень у сфері прийменникових конструкцій, дослідила й описала конкретні прийменникові конструкції місця, часу, напрямку руху, мети, причини, подавши свої напрацювання в наукових працях та в посібниках для широкого загалу методистів, студентів та вчителів [Іваненко 1978; Іваненко 1981].

Усі складові (прийменник, відмінок, обставина) реалізують свою природу в реченнях, є багатоплановими й такими, що підлягають вивченню насамперед із погляду семантики та формальних виявів.

У семантичній системі прийменників наявна складна сфера абстрактних відношень, що є виразниками суспільного розуміння й трактування найрізноманітніших зв'язків між предметами, їхніми станами чи діями. Подібне можна спостерігати також у системі відмінків, які по-особливому узагальнено типізують і відтворюють такі зв'язки.

Своєрідною реалією в науковому та лінгводидактичному трактуванні є формальна система обох складових. Виступаючи, здавалося б, вторинними постулатом (пор.: форма вираження і відмінок), саме їхня формальна природа залишає чимало питань.

На сьогодні можна констатувати відсутність викінчених кваліфікацій цих складових.

Подаємо короткий опис прийменниково-іменникових обставин різної семантики з урахуванням градації: від найбільшої частоти до поодиноких випадків.

За кількісними показниками проаналізованих речень із обставинами з урахуванням також конструкцій словосполучень авторської картотеки перше місце посідають обставини, виражені прийменниково-іменниковими формами із значенням місця (місцезнаходження, напрямку руху кудись і звідкілясь), що відповідають на питання «де?», «куди?», «звідки?».

У розрізі нашого дослідження не зайвим буде звернутися до процесу, який передує мовному відтворенню, осмисленню й опису. Йдеться про те, що носії мови висловлюють своє філософсько-естетичне бачення світу, реалізуючи таке бачення насамперед у просторовому та темпоральному вимірах. У такий спосіб елементи мови, а отже, й обставини вступають у локативні та часові відношення, в яких перебувають предметні субстанції, номінантами яких керують

дієсловоназви процесуальних денотатів. Учені неодноразово наголошують на тому, що формалізують локативні й часові відношення прийменники разом із іменниками у вигляді своєрідних морфологічних формантів, які сприяють диференціації значень та функцій відмінка як морфологічної категорії.

Матеріали авторської картотеки підрядних словосполучень із різностильових сфер сучасного українського писемного та усного мовлення можуть об'єктивувати такі попередні висновки (підтверджені також кількісними показниками) а таких обставинах місця:

а) в обставинах із значенням місця, що їх узагальнює синтаксичне питання «де?», високим кількісним показником відзначається кореляція прийменника «в» та місцевого відмінка іменників: *знаходиться в окопах, трапляється у світі, побачити в небі, жити у вулику, знайдено в документах, засвідчено в науці, жити в селі, перебувати в Україні, зустрітися на порозі (хатини); Пролунали вибухи в Миколаєві* (М. Коцюбинський, с.5); *В небі* ні хмаринки, і наче янголи співають – все щось бринить і бринить (О. Гончар, с. 62); *У пшениці* ми знайшли жайворонове гніздо (В. Сухомлинський, с.34);

б) в обставинах із значенням місця з можливим узагальнювальним синтаксичним питанням «куди?» наявна кореляція прийменника «в» та знахідного відмінка іменників: *проникати в душу, прибути в сад, впадати в річку, забігти в сховище, зануритись у зміст (книги), пробратися в кімнату, заїхати в село, звернутися в суд, вдивлятися в небо; Я в даль голубу непроложну сини своїх муку несу* (В. Сосоюра, с.540); *Заболотний мовчки дивиться в стелю*, заглиблений у власні думки (О. Гончар, с.356); *Пісні вливалися в процесію з усіх вулиць і вуличок, безупинно, неначе потоки у велику ріку* (О. Довженко, с.146);

в) в обставинах із значенням місця з узагальнювальним синтаксичним питанням «звідки?» закономірної кореляції прийменника «з» та відмінкових форм іменників не виявлено (*повернутися з відрядження*).

У авторському мовленні, зокрема в художніх творах, спостерігається функціонування в межах речення однотипних варіантів обставин, наприклад із значенням місця, як і однотипних щодо відмінків (знахідного), прогнозованих синсемантизмом дієсловоназв у присудковій позиції. Наприклад: *Гетьман поклав ніж і вилки на білу гладку тарілку і дивився у вікно, що маленькими*

круглими шибками визирало на зелений монастирський город (Б. Лепкий, с.59).

Сферу обставин, виражених прийменниково-іменниковими назвами часу обмежують конструкції із словоназвами на позначення часових проміжків типу: *день, ніч, доба, тиждень, місяць*. Такі прийменниково-іменникові обставини здебільшого містять інші морфологічні назви (дієприкметники, займенники, числівники: *з'явитися (коли?) у визначений день, затриматися (як надовго?) на весь день, на кілька днів, на два дні; працювати (коли? Як довго?) впродовж цілої доби; повернутися через кілька діб*.

У структурах кількаслівного (прийменниково-іменникового) вираження обставин із значенням темпоральності український дискурс послуговується номінаціями: час, момент, період, початок, кінець: *З моменту отримання, у період планування, на початку звітного року, вкінці відпустки*. Крім узвичаєних семантичних різновидів темпоральності, такими й подібним прийменниково-іменниковим формами часто виражаються значення повторюваності (*раз на місяць*), приблизності (*з тиждень*) та ін.

Вираження темпоральності в обставинах у прийменниково-іменникових конструкціях супроводжують прийменники:

- «з»: *пам'ятати з дитинства), хворіти із самого малку, у ніч з неділі на понеділок, не спати з шостої до сьомої години;*
- «в/у» (у сполученні з однослівними іменниковими словоназвами часової семантики): *зустрітися в суботу, в січні*, (у сполученні з іменниковими словоназвами разом із поширювачами їхньої темпоральної семантики: *з'ясувати в одну мить, вирішити в цей час, прогулятися у вихідний день, чути у нічній тиші*);
- «впродовж»: *чергувати впродовж дня, доби, тижня, місяця; трудитися впродовж усього життя;*
- «через»: *працювати через день, повернутися через дві години*.

Отже, як бачимо прийменники супроводжують різні відмінкові форми іменникових словоназв: ... *з дитинства* (родовий відмінок), *у суботу* (знахідний відмінок), ... *впродовж дня* (родовий відмінок), ... *повернутися через годину* (знахідний відмінок), навіть враховуючи те, що всі вони, вживані в реченнях у ролі обставин, виражають спільну семантику, узагальнену синтаксичним питанням «коли?».

У вираженні обставинного значення мети виявлено високий ступінь корельованості прийменника «для» та відмінкової форми

родового відмінка іменника. У матеріалах картотеки підрядних словосполучень (250 прикладів) зафіксовано вживання віддієслівних іменникових словоформ (97%) та інших іменників у родовому відмінку з абстрактним значенням: ... *для + реформування, впровадження, розміщення, відновлення, реставрації, оновлення* і т.д.: ...*для + контролю, організації, перемоги, відбудови* і т.д.

Аналізовані зразки такого вживання прийменника «для» показали майже стовідсоткову наявність у конструкціях обставинного значення обов'язково залежних від іменникових форм родового відмінка інших іменників, що сукупно утворюють розширені семантичні єдності на зразок: *для+ відновлення (чого?) зруйнованих територій; для+ контролю (за чим?) за витрачанням (чого?) коштів; для обробки (чого?) інформації; для побудови (чого?) схеми (якої?) процесу (якого? чого?) аналізу (чого?) інформації* і т.д.

Практичним прийомом употужнення ознаки в таких уживаннях може слугувати трансформація в структуру зі сполучником «щоб»: *для контролю → щоб контролювати, для побудови → щоб побудувати* і т.д.

Рідше вживаними в аналізованому матеріалі виявилися прийменники *задля, ради, заради, з метою, в інтересах, на честь*, які можна зарахувати до синонімічного ряду з прийменниковою домінантою *для*. Усі вони супроводжуються спільною відмінковою словоформою відповідних іменникових словоназв – родовим відмінком, виражаючи обставинне значення мети: *задля, ради, заради, з метою, в інтересах, на честь* + іменникова словоформа в родовому відмінку із значенням мети.

Подібну картину можна спостерігати у вираженні прийменниково-відмінковими конструкціями обставинного значення причини з прийменником *від*: *від (з якої причини?) злості, групи, хвороби, зловживання, втручання*. Відмінність полягає хіба що в тому, що на фоні конструкцій із прийменником *для* та родовим відмінком іменника в ролі обставин мети, як і його синонімами, кореляція відмінка й прийменника зберігається лише за прийменником *від*, порушуючись при вживанні його синонімів *через* + іменник у знахідному відмінку, *завдяки* + іменник у давальному відмінку (*через негоду, завдяки втручання*).

Значення умови в обставинах здатні виражати конструкції з прийменниками у разі, при умові, поєднаними з іменниковими словоназвами в родовому відмінку: *у разі втручання, у разі виникнення, у разі оголошення тривоги*.

Як неморфологізовані (прийменниково-іменникові) компоненти, так і морфологізовані (найчастіше – прислівникові) вживаються в реченнях не лише із синсемантичними дієсловами-присудками, але й із автосемантичними різної семантики, утворюючи факультативно залежні компоненти приприсудкової залежності. Наприклад: *До самого ранку горів у нас вогонь біля куреня над Десною* (О. Довженко, с.190); *Й знову твоє серце забилося у грудях легко, по-весняному* (Є. Гуцало, с. 198); *Одного разу, помітивши, що по грядках сторожко ходить лелека, ти аж затремтів од збудження* (Є. Гуцало, с. 162); *Зеленіють жита, і любов одцвіта, і волошки у полі синіють* (В. Сосюра, с. 163); *І знову зорі блідли* (Б. Лепкий, с.79); *Раптом задзеленчали шибки* (О. Довженко, с. 11); *Чорніє здалеку свіжа могила* (М. Коцюбинський, с. 29).

Надійним критерієм кваліфікації прийменниково-іменникових форм у функції обставин різних типів є, звісно, орієнтація на закони синтагматики при аналізі конкретних слів, зокрема синсемантичних дієсловоназв.

Для ілюстрації наведемо кілька прикладів уживання таких дієсловоназв у словосполученнях, зафіксованих у матеріалах авторської картотеки: *відповідати (правильно, різко, неохоче, голосно); відповідати з місця – з місця – обставина способу дії (як?), відповідати на «п'ятірку» - обставина способу дії (як?)*.

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

- огляд основної літератури й короткий опис основних складових теми підтверджує гіпотезу про можливість і необхідність використання традиційного й дещо оновленого підходів до вирішення завдань, а отже, й досягнення поставленої мети;
- поглиблене вивчення прийменника й відмінка в проєкції на обставину відкриває широкі можливості для дослідження інших значеннєвих варіантів категорії «член речення»;
- запропонований підхід обмежений лише обставиною, є перспективним у плані дослідження основ категорійної граматики української мови та в зіставленні її з іншими мовами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балабан Г. Динамічні процеси у прийменниковій системі української літературної мови кінця ХХ- початку ХХІ сторіч. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. 3324 с.

2. Вихованець І.Р. Прийменник. Українська мова: Енциклопедія. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана», 2000. С. 486-487.
3. Ганич Д.І. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1985. 360 с.
4. Гуйванюк Н.В. Слово- Речення – Текст. Вибрані праці. Чернівці: Чернівецький ун-т, 2000. 664 с.
5. Єрмоленко С.Я. Українська мова. Короткий словник лінгвістичних термінів. Київ: Наукова думка, 2001. 224 с.
6. Завальнюк І.Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ ст.: Функціональний і прагмалінгвістичний аспекти : монографія. Вінниця: Нова книга, 2009. 400 с.
7. Завальнюк І.Я., Іваницька Н.Л. Сема та її варіанти в ієрархії номінацій синонімічних рядів українських словоназв денотатів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. Вінниця: ТОВ «Фірма Планер», 2021. Вип. 32. С. 93-109.
8. Загнітко А.П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Донецьк: ДонНУ, 2012. Т.1. 402 с., Т. 2. 350 с., Т.3. 370 с., Т.4. 388 с.
9. Іваненко З.І. Семантична структура прийменникових конструкцій. *Мовознавство*. 1978. № 3. С. 13-22.
10. Іваненко З.І. Система прийменникових конструкцій адвербіального значення. Київ: Вища школа, 1981. 144 с.
11. Іваницька Н.Б. Дієслівні системи української та англійської мов: парадигматика і синтагматика : монографія. Вінниця: СПД Главацька, 2011. 636 с.
12. Іваницька Н.Б. Явище аналітизму в сфері вираження компонентів формально-синтаксичної структури речення. *Мова у дзеркалі особистості. Філологічні дослідження, присвячені ювілею д.ф.н., проф. акад. НАПН України Кононенка В.І.* Київ, 2013. С. 292-297.
13. Іваницька Ніна. Взаємодія компонентів у параметрії категорійних значень обставини як другорядного члена речення: теоретичний та практичний аспекти. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. Вінниця: ТОВ «Фірма Планер», 2020. Вип. 30. С. 54-69.
14. Іваницька Н.Л. Двоскладне речення в українській мові: монографія. Київ: Вища школа, 1986. 168 с.

15. Іваницька Н.Л. Лексичний синсемантизм та синтаксичний аналітизм. Актуальні проблеми синтаксису. Чернівці: Рута, 2006. С. 185-189.
16. Іваницька Н.Л. «Повнозначне слово» з позицій сучасного осмислення його лінгвальної сутності. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія №8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. Вип. 1. С. 39-47.
17. Іваницька Н.Л. Семантична структура простого речення. *Українська мова та література в школі*. 1971. №1. С. 20-26.
18. Іваницька Н.Л. Складні випадки розмежування членів речення. *Українська мова і література в школі*. 1978. № 3. С. 25-36.
19. Іваницька Н.Л. Член речення як синтаксична категорія. *Українська мова і література в школі*. 1974. № 2. С. 70-74.
20. Кадомцева Л.О. Українська мова. Синтаксис простого речення: посібник для студентів філологічних факультетів. Київ: Вища школа, 1985. 127 с.
21. Кононенко В.І. Прийменниково-субстантивний комплекс в аспекті синтаксису. *Мовознавство*. 1978. № 3. С. 3-12.
22. Плющ М.Я. Відмінок у семантико-синтаксичній структурі речення. Київ: Вид-во Національного педагогічного ун-ту імені М.П. Драгоманова, 2022. 235 с.
23. Сахно І.П., Сахно М.М. Словник сполучуваності слів української мови. Найуживаніша лексика. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського ун-ту. 1999. 539 с.
24. Українська мова. Енциклопедія. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. 824 с.
25. Шевченко Л.Ю. Сучасна українська мова. Київ: Либідь, 1993. 336 с.

ДЖЕРЕЛА

1. Авторська картотека словосполучень та речень
2. Гончар О.Т. Твоя зоря. Київ: Дніпро, 1985. 368 с.
3. Гуцало Є.П. Серпень, спалах любові. Оповідання та повісті. Київ: Знання-Прес, 2007. 264 с.
4. Довженко О.П. Зачарована Десна. Кіноповісті, оповідання, щоденник. Харків: Фоліо, 2007. 287 с.
5. Коцюбинський М. Дорогою ціною. Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2011. 120 с.
6. Лепкий Б.С. Мотря. Київ: Дніпро, 1992. 464 с.

7. Сосюра В. Вибрані твори в двох томах. Київ: Вид-во «Наукова думка», 2000. 646 с.
8. Сухомлинський В. Всі добрі люди – одна сім'я: збірка творів. Харків: ВД «Школа», 2012. 160 с.
9. Шевченко Тарас. Поезії. У 2-х т.Т.2. Київ: Веселка, 1991. 247 с.
10. Шкляр В.М. Залишенець. Чорний Ворон. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2011. 384 с.

Анастасія Мосійчук

Наук. керівник – к. філол. н., доц. Павлушенко О. А.

ТЕНДЕНЦІЇ В ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОМУ НАПОВНЕННІ ЗАГОЛОВКІВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКИХ ЕЛЕКТРОННИХ ВИДАНЬ ВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Анотація. У статті проаналізовано лексико-семантичні засоби емоційного впливу на читача через заголовки текстів українських інформаційних електронних видань у часових рамках лютий 2022 – жовтень 2022. Проаналізовано групи лексичних одиниць з конотативними значеннями, що виявляють виразний персуазивний потенціал. Емоційно-оцінну лексику диференційовано на позитивну (меліоративну) та негативну (пейоративну). Виявлено номінативи, що слугують вербальними експлікаторами концептів, які утворились у колективній свідомості українців.

Ключові слова: заголовок, конотація, денотація, емоційно-оцінна лексика, емотивна лексика, концепт, лексема.

Abstract. The article analyzes the lexical-semantic means of emotional impact through headlines during a full-scale invasion with a time frame of February 2022 - October 2022. Considered: connotative and denotative meaning of language units; emotional and evaluative vocabulary divided into positive (ameliorative) and negative (pejorative); words and concepts formed in the minds of Ukrainians; lexical units that depend on the context, as well as means of the comic, as an effect on the consciousness of recipients.

Key words: title, connotation, denotation, emotional and evaluative vocabulary, emotional vocabulary, concepts, lexeme.